

»Prvi korak na poti do petja, ki ga je storil primitivni človek pri delu, je obstajal v tem, da je te polživalske glasove spreminjal in jih vzporejal v določne, delu primerne posledke, da čuvstvo notranjega osvobojenja, ki mu ga ti glasovi že nudijo, ojači in če le mogoče dvigne do pozitivnega ugodja.«²² Tako so nastale prvotne delavske pesmi, sestojče iz nezmisljnih glasovnih vrst, pri katerih prihaja edinole glasbeni učinek v poštev kot pomožno sredstvo za ritem telesnega gibanja. Potreba, spraviti v medsebojni sklad oba načina ritmov, telesa in glasu, je nujno izvirala iz skupne odvisnosti od dihanja.²³ Rastoče duševno življenje, tesno zvezano s kulturnim razvojem, je vzbujalo nujno nove potrebe in novo čuvstveno in miselno izražanje. Delavske pesmi so dobivale vsebino, še povsem prozaično, sestojče iz ukazov, izpodbujanj delavskega vodje in dogovora delavcev v zboru²⁴ in s tem prejemale v tem ritmičnem ogrodju vedno jasnejšo, določnejšo vsebino.

Delavska pesem je skoro neopazno prehajala — pri narodih na nizki kulturni stopnji še vedno prehaja — v obredno pesem radi najožje zveze dela z verskimi obredi v vsakdanjem življenju (pri poljskem delu, pri pripravah za daritve, pri prošnjah itd.)²⁴ pri posameznih narodih in je na njih razvojni poti do samorodnega kulturnega življenja prejemala vase vse posebne kulturne znake in z njimi svoj specifični značaj. Godba, petje in ples, za enkrat še nerazdružljiva celota, zadobivajo polagoma čisto umetniško tvorbo, ki se kaže predvsem v bogatejši figuraciji telesnih gibanj, v vsebinskem poglobljenju besedil in v izrazitejši metodiki napevov. Zgodilo se je to najprej in največ pri plesih in pri plesnih in obrednih igrar, kjer ritem ni bil več vkovan v mehanično ročno delo in njega gibanje, marveč svobodnejše, le duševnemu ugodju in srčnim potrebam služeče premikanje teles ob spremljevanju pesmi in godbe. Prvotno je bil ples igračkasto prestopicanje brez smotra, iz čuvstva svobode in radosti porojen, sčasoma pa je njega mimični pomen (sveti plesi, plesi zmage itd.) vlival ritmu čuvstvene vrednote. »Ritem je sila,« pravi Nietzsche,²⁵ »ki ustvarja nepremagljivo slast vdati se mu, sodelovati, ne le korak nog, tudi duša sama sledi taktu — najbrže, tako so sklepali, tudi duša bogov! Poizkusili so jo torej potem ritma prisiliti in nad njo gospodovati.« Iz čuvstvenega izražanja naravnih gibljev je ples porajal ves svoj čar, ki ga je ohranil in poglobljal vse do naših dni.²⁶

²² Bücher, 395.

²³ Prim. tu in naslednje: Bücher, 396 sl.

²⁴ Glej primere v Bücherju 178 sl. in 411 sl.

²⁵ Die fröhliche Wissenschaft, Leipzig 1887, 105. — Bücher, 431.

²⁶ Prim. naše kolo kot izraz veselja.

Osamosvojitev lirike se začne, kakor dokazuje Bücher,²⁷ povsod z ljudsko obliko plesne pesmi, najprej tako, da telesna gibanja plešočega in pa spremljajoči glasbeni instrument podajajo ritem, v katerega vplete posameznik (plesovodja, pri verskih plesih svečenik) improvizirano pesem, ki jo gledajoči ali plešoč zbor spremlja z vzkliki in refreni. Ritmika glasov prejme svojo metriko od gibanj nog²⁸ in se z njimi najtesneje spoji. Ob nadaljnjem razvoju se petje s spremljevanjem godbe oddeli od plesa. Muzikalni čut se je medtem zadostno razvil, da lahko udeležuje izročilo obstoječih in ustvarjanje novih melodij. Toda beseda je z napevom še najožje zvezana, da tvori poslednji stalnejši del. Dar improvizacije je še vedno zelo živ, pevec in pesnik sta povčini ena in ista oseba, a le nadarjenemu se posreči iznajdba novih melodij. Tretja razvojna doba prične z opuščanjem glasbenega spremljevanja. Lirično pesništvo samorodno ustvarja vedno nove pesmi, ustvarjajo jih posamezniki na že znane ali na popolnoma nove napeve, ki prehajajo v skupno last: to je doba takozvane narodne poezije.

Zadnjo razvojno stopnjo znači čista (»umetna«) lirična poezija, ker se tu izvrši popolna ločitev besedila in napeva. Tako nastane na eni strani pesem, sloneča izključno na besednem ritmu (»vezana beseda«), na drugi pa čista glasba brez besedila. Pesnik in komponist se popolnoma ločita in ustvarjata povsod samostojno.²⁹

PESEM IN TI.

ANTON VODNIK.

Pesem: ne klasifikacija besedne umetnosti, temveč — zadnje sladkosti njene in naše simbol svetla: materina uspavanka... Iz globine svojega življenja dvigajo razsvetljene roke kristalno spanje od okna do okna med zvezde, visoko nad jutro, odkoder bodo njegove rože prišle... Pred vrati angeli s srebrnimi rokami lomijo kruh...

²⁷ O. c. 422 sl.

²⁸ Prim. besedo »stopice«!

²⁹ »Ves ta razvoj se da na tipičen način dognati v zgodovini grške lirike. Prvo stopnjo predstavlja zborna pesništvo s svojimi himnami, pajami, diti-rambi, prozodijami, partenijami itd., ki se vse prilagojajo ritmičnim zahtevam plesa. Predstaviteljica druge razvojne dobe je melična lirika, ki so jo peli le s spremljevanjem glasbe. Obe se dvigneta pri Grkih že zgodaj do umetniške oblike, medtem ko se drugod vzoblikujeta le na ljudski način. V razvoju sledi samo péta pesem (brez glasbe) in preko te samostojna glasba na eni (ψαλή αὐλῆς, ψαλή κιθάρης), na drugi strani le govoreno pesništvo (ψαλή ποίησις).« — Bücher, 424 pod črto.

Prečudno daleč gre beseda, da je našla svet iz mraka, da je videla vrtove, ki jih je duša vzela v svoje roke in jih stisnila na prsi, bele od meseca sanj iz bridkosti po sebi in njem... Radost je dvignila kelih, zaklicala v tujino in je beseda prišla, svetla, svetlejša: iz temnega poslanstva v borbi za kruh in grob — in je zaplesala iz pomladi v pomlad: Pesem, pesem: v bliskih, ki jih angeli nosijo v najglobljem hramu sveta, se je videla duša, zakrila oči si, zapela, zapela lepoto svojo...

Besedne umetnosti izrazno sredstvo: najtesnejša razdalja od naših duhovnih oči do našega srca, od srca do svetá in zadnjih zvezd, ki gredo skozi božje róke in dvignjene róke bratov in sester... Najbolj vroči spoj duše in njenega življenja, življenja mojega in tvojega, življenja in svetá in Bogá. Oči, ki se odpro iz stiske krvi v daljo krog sebe, iz tesnobe duše v svoj večni soj. Naše kot dihanje, pogled in kretnja. Blizu nam kot lastna roka, ki jo je duša prižela nase. Beseda: kako nas vzame iz sebe in nas da spet nam nazaj, ko je kakor v hipu preletela zvezde nad enim izmed naših vrtov, ki jim je vrtnar in jutro. V njej stoji kot v blisku svet pred nami, da se uzremo v svoji zadnji dalji, a se isti hip že vrnemo iz nje kot romar, ki je pokleknil na koncu svetá v templju najbolj sinjem... a smo vendar vedno kakor v sredini svetá in večnosti, nepremakljivo v sebi kot v hipu, a istočasno neskončno daleč kakor v muziki, od koder se vračamo nazaj kakor v sanjah, v svojo svetlobo nazaj...

Beseda: obrisna kot slika, neskončna kot muzika. Obsegljivá kot kip, nezgrabljiva kot soj. Dih krvi, smehlaj od zvezd...

Življenje pojoče besede je doživetje. Doživeti: iz večnosti uzreti samega sebe, prijeti se za róke in se voditi na bregove studencev, ki iz vseh pomladi teko... Objeti se, vzeti se na róke in stehitati svojo lastnost in skrivnost. Darovati se in se spet prejeti kot neskončen dar iz božjih rok... Ljubiti se. Videti se kot bliske, ki jih angeli nosijo skozi svoje dvore, ki so od vekomaj naši. Videti sebe, kakor nas sanja smrt... Goreti in zreti svoj odsvit, ki gre skozi daljne vrtove po rože za nas. In vedeti, da sta naši roki nagnjeni v nas kakor v večnost, odkoder bosta blesteli na vekomaj. Mistično sprejemanje samega sebe iz naših rok, ki so šle kakor brez nas v globočino sveta po nas, prej samim sebi nevidne. Stopiti v žarišče rož in zvezd, dvigniti na róke večer in jutro svojega dneva. Iti v spremstvu živih in mrtvih po sebe-nevesto. Najti se, imeti se. Doživeti: srečati samega sebe, iti poslej s seboj tesno tesno skozi svojega videnja blisk od vzhoda do zahoda...

Nujnost doživetja je: razodeti se, da si ohrani duša svetlo ravnovesje v sebi, med seboj in svetom. Da ne zatemni v občestvu sester, da spet in spet osvetli svojo pot od vseh k sebi in postane sama sebi nezgrešljiva... Doživetje je stvariteljsko, zato je njegova volja

usmerjena v porajanje novih večnostnih vrednot, živih kot naše življenje, ki jih je dvignilo v luč rojstva iz nas, da žive izven nas vso v sebi zbrano, urejeno, v sebi stehitano bitnost, s smerjó iz sebe samih... Zato je umetnina organizem, ki ima v sebi vso polnost življenja. Sankcija njenega poslanstva pa je, da je izraz večnostne zavesti enotnosti naše osebnosti, osvojitve našega bistva, prižganega v onostranosti... Zato je vsaka umetnina stopnjevanje neskončnosti našega življenja, pomnoževanje vrednot svetá za večnost. Ker le osebnost ima v sebi njeno ceno, ki nas bo odrešila k sebi v Bogu. Njo, vso tako tesno osredotočeno v svoje središče, v zgneteno napetost svoje zavesti, more zajeti v izraz le lepota, vidno razodeta nam po umetnosti. Njena zadnja globočina je skrivnost našega lastnega bitja. Lepota je ethos umetnine.

UMETNOST IN ŽIVLJENJE.

MIRAN JARC.

Doživetja so, ki njih cena odtehta grozničavo osamelost dolgih let, ponižanja in razžaljenja najdragocenejših podob v podzemskem gradu človekovih skrivnosti, strahotno zavest časnosti in ključajoče ihtenje poblaznega jaza, ki ga, napuhnjena, tro in vrtinčijo neznane sile vesoljstva. Doživetja so izven časa — in vendar jih je rodil čas, izven jaza — in vendar jih doživlja povsem določeni poedinec, lijejo nad kalnim območjem volje in moči — in vendar so vzplapolala iz obupnega trenja teh dveh svetov, — pomaknjena so v večnost miru in so povelicanje prebujenega, žrtvujočega se — človeka. Ta doživetja so — strmenje Talesa, gledanje Danteja, vodoravnost Dostojevskega, ki je v Aljoši poljubil zemljo ob pripevanju zborov zvezdâ.

Zagonetno je rojstvo teh božanskih hipov. Otroški sijaj poje iz oči takega zamaknjenca, besede — če se sploh še katera odzove izza obzorij belega molčanja — so čudežno preproste, jasnost in enovitost pračloveka jim vdaja čarovit sijaj. Telo je kakor struna in je kakor piščal in spet kakor stih. Oblika je vtelesen duh, oblike sploh več ne ločiš od vsebine, snovi ne več od duha, zemlje ne od nebes. Aljošin poljub je spojil teh dvoje carstev, med kateri sta že pred romantiko budizem in židovstvo izkopala prepad, strašen v svoji navidezni nepremostljivosti, nad katerim pa so že Grki razpeli odličen obok plemenitih linij, dočim so klasiki položili z enega brega na drugi breg sonet in jambe, krščanstvo pa je nad tem brezdomom zgradilo pravno piramido, ki združuje v sebi veličastno strmenje egipčanskih spomenikov, na kateri blesti križ kot tajno znamenje najvišjega razodetja. Koprnenje po pesmi je žeja po harmoniji, po vsemiru, po doživetju